

УДК 342.721

ДЯКОВСЬКИЙ О.С., аспірант Університету державної фіскальної
служби України

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ ЯК ПРАВОВОЇ КАТЕГОРІЇ: СУЧАСТНІ ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

Анотація. У даній статті розглядається питання поняття персональних даних як правової категорії, здійснюється дослідження даного поняття з урахуванням нормативно-правових актів України, міжнародних договорів та конвенцій. Пропонується внесення відповідних змін до механізму захисту персональних даних в Україні.

Ключові слова: персональні дані, правова категорія, стан регулювання, шляхи вдосконалення нормативно-правового регулювання захисту персональних даних в Україні.

Summary. This article examines a question of concept of the personal information as legal category, research of this concept taking into account the regulatory and legal acts of Ukraine, international agreements and conventions is carried out. Bringing the proper changes in the mechanism of personal data protection in Ukraine is offered.

Keywords: personal data, legal category, state of regulation, ways to improve regulatory and legal management of the personal data protection in Ukraine.

Аннотация. В данной статье рассматривается вопрос понятия персональных данных как правовой категории, осуществляется исследование данного понятия с учетом нормативно-правовых актов Украины, международных договоров и конвенций. Предлагается внесение соответствующих изменений в механизм защиты персональных данных в Украине.

Ключевые слова: персональные данные, правовая категория, состояние регулирования, пути совершенствования нормативно-правового регулирования защиты персональных данных в Украине.

Постановка проблеми. В сучасному динамічному світі, котрий стрімко розвивається та змінюється, дедалі частіше суспільство використовує інформацію про фізичну особу, людину в цілому, громадянина держави тощо. В процесі взаємодії людини з навколишнім світом відбувається обмін інформацією, що породжує використання та обробку індивідуальних даних про особу, зокрема про її ім'я та по батькові, місце проживання, стан здоров'я, номер мобільного телефону, кредитну історію, страхування. Особисті майнові та немайнові права дозволяють нам виділити та ідентифікувати конкретного індивіда серед інших.

В Україні, поряд з Конституцією України від 28.06.96 р. [1], базовим нормативно-правовим актом, котрий спрямований на захист індивідуальних прав і свобод фізичної особи в сфері використання персональних даних, є Закон України “Про захист персональних даних” від 01.06.10 р. № 2297-VI [2]. Проте за наявності спеціального закону визначення поняття “персональні дані” як правової категорії спонукає науковий інтерес до нього, що свідчить про актуальність теми статті.

Результати аналізу наукових публікацій. Питання впорядкування суспільних відносин у сфері захисту персональних даних досліджувалося низкою вітчизняних та іноземних вчених [3 – 6]. Водночас в Україні проблема захисту персональних даних не втрачає актуальності.

Проаналізувавши законодавство у сфері захисту персональних даних, котре складає Конституція України, Закон України “Про захист персональних даних”, інші закони та підзаконні нормативно-правові акти, міжнародні договори України, згода на обов’язковість яких надана Верховною Радою України, було виявлено неефективність наведеного визначення “персональних даних”. А саме, слід зазначити, що в основу визначення поняття “персональних даних” покладений принцип ідентифікації (ототожнення) даних, за яким можна встановити особу. Проте вказане визначення, як вважаємо, є занадто широким, що суттєво ускладнює надання відповіді на питання, які конкретно відомості про фізичну особу є персональними даними та підлягають використанню тільки за згодою суб’єкта персональних даних, а які можна використовувати і без такої згоди в цілому.

Метою статті є узагальнення поглядів щодо визначення поняття персональних даних як правової категорії в умовах інформаційного суспільства.

Виклад основного матеріалу. Розвиток інформаційних технологій та засобів обробки даних зумовлював необхідність правового закріплення захисту прав фізичних осіб від несанкціонованої автоматизованої обробки та використання даних. Вказане було здійснено Верховною Радою України шляхом прийняття 28 червня 1996 року Конституції України.

Згідно ст. 32 Конституції України зазначено, що ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України. Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

З метою реалізації прав, закріплених ст. 32 Конституції України, та формування механізмів їх застосування Верховною Радою України 1 червня 2010 року було прийнято Закон України “Про захист персональних даних”.

Зміст Закону України “Про захист персональних даних” визначає, що він регулює суспільні відносини, пов’язані із захистом і обробкою персональних даних, і спрямований на захист основоположних прав і свобод людини і громадянина, зокрема права на невтручання в особисте життя, у зв’язку з обробкою персональних даних. Сфера дії Закону поширюється на діяльність з обробки персональних даних, яка здійснюється повністю або частково із застосуванням автоматизованих засобів, а також на обробку персональних даних, що містяться у картотечі чи призначені до внесення до картотеки, із застосуванням неавтоматизованих засобів.

Як вбачається зі структури даного Закону, він містить 30 статей та має термінологічний аспект, котрий надає нам розуміння спеціальних термінів. Серед них заслуговує на велику увагу запропоноване визначення персональних даних. Відповідно до ст. 2 Закону України “Про захист персональних даних” зазначено, що “персональні дані – це відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована” [2].

З метою визначення персональних даних як правової категорії необхідно звернути увагу саме на трактування науковцями поняття “категорія” та “правова категорія”.

Так, О.О. Селіванова термін “категорія” розглядає як найбільш загальне фундаментальне поняття, що відображає сутнісні, закономірні зв’язки й відношення об’єктів пізнання й дослідження [7, с. 716].

На думку Н.І. Панова, “правова категорія” – це найбільш загальне, фундаментальне та глибоке правове поняття, що є межею наукового узагальнення як у певній області юридичних знань, так і в правознавстві, юридичній практиці в цілому [8, с. 18]. Таким

чином, виходячи з вище вказаного, можна зазначити, що з прийняттям Закону України “Про захист персональних даних” у вітчизняному законодавстві утворилася така “правова категорія”, як “персональні дані”.

Вперше визначення персональних даних було надано у Конвенції Ради Європи “Про захист осіб у зв’язку з автоматизованою обробкою персональних даних” від 28 січня 1981 року № 108, де зазначено, що “персональні дані – це інформація, що стосується конкретної особи або такої особи, яка може бути ідентифікована” [9]. Сьогодні Конвенція РЄ від 1981 р. продовжує виконувати функцію основного документа, що визначає міжнародні принципи прав і свобод людини щодо захисту персональних даних, і є головним світовим правовим стандартом у сфері захисту персональних даних

Розглянувши визначення, запропоноване у вітчизняному законодавстві, та порівнявши його із зазначеним у вказаній вище Конвенції можна дійти висновку, що при розробці та прийнятті Закону України “Про захист персональних даних” від 2010 р. було застосовано європейське розуміння персональних даних.

Надалі у Європейському Союзі була прийнята Директива 95/46/ЄС Європейського парламенту і Ради “Про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і про вільне переміщення таких даних” від 24 жовтня 1995 року. Згідно зі ст. 2 Директиви 95/46/ЄС “персональні дані – це будь-яка інформація, що стосується встановленої фізичної особи чи фізичної особи, яку можна встановити (суб’єкт даних); особою, яку можна встановити, є така, яка може бути встановленою прямо чи опосередковано, зокрема, за допомогою ідентифікаційного коду або одного чи більше факторів, притаманних фізичним, фізіологічним, розумовим, економічним, культурним чи соціальним аспектам її особистості” [10].

В повідомленні Європейської комісії від 4 листопада 2010 р. № COM (2010) 609 Європарламенту, Раді ЄС, Економічному – соціальному комітету та Комітету регіонів ЄС “Комплексний підхід до захисту персональних даних в Європейському союзі” зазначено, що термін “персональні дані” має на меті охопити всю інформацію, пов’язану з ідентифікацією, або можливістю ідентифікувати особу прямо чи непрямо. З метою встановлення чи особа може бути ідентифікована, мають враховуватися всі засоби, якими може скористатися володілець персональних даних або будь – яка інша особа для ідентифікації згаданої особи [11].

Згідно мотивувальної частини рішення Конституційного Суду України від 20.01.12 р. у справі № 2-рп/2012, суд зазначив що “інформація про особисте та сімейне життя особи (персональні дані про неї) – це будь які відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована, а саме: національність, освіта, сімейний стан, релігійні переконання, стан здоров’я, адреса, дата і місце народження, місце проживання та перебування тощо, дані про особисті майнові та немайнові відносини цієї особи з іншими особами, зокрема з членами сім’ї, а також відомості про події та явища, що відбувалися та відбуваються у побутовому, товариському, професійному, діловому та інших сферах життя особи, за винятком даних стосовно виконання повноважень особою, яка займає посаду, пов’язану зі здійсненням функцій держави або органів місцевого самоврядування” [12].

Крім конституційного тлумачення персональних даних, спостерігається тлумачення науковців, котрі пропонують своє доктринальне розуміння такої правової категорії як персональні дані. Серед таких варто відзначити думку Саєнка М.І., який зазначив, що “під поняттям персональні дані варто розуміти дані про живу людину, котра ідентифікована або може бути ідентифікована на основі цих даних чи на основі додаткової інформації, що може потрапити до особи, яка контролює дані, що містять

вираження становлення до цієї людини й указівку на певну мету або плани стосовно цієї людини з боку особи, яка контролює дані, або іншої особи” [6, с.103].

Науковець В. Брижко зазначає, що “персональні дані – це окремі відомості про фізичну особу чи сукупність таких відомостей, що ідентифікована або може бути ідентифікована” [3, с. 168]. Вказане визначення було застосовано у прийнятому в цілому як Закон України “Про захист персональних даних” від 16.03.06 р. У подальшому, у Законі України “Про захист персональних даних” від від 01.06.10 р., було визначено, що “персональні дані – відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована”.

Науковець Г. Виноградова зазначає, що “персональні дані – це сукупність документованих або публічно оголошених відомостей про фізичну особу” [4, с. 176].

Проте О. Брель вважає, що наведене визначення персональних даних у Законі України “Про захист персональних даних”, незважаючи на відповідність міжнародній практиці, не є вичерпним і не дає чітких критеріїв того, які саме дані про фізичну особу можна вважати персональними [5, с. 220].

Таким чином, проаналізувавши судову практику та думки вчених, можна зазначити, що в запропонованому терміні “персональні дані”, наведеному в Законі України “Про захист персональних даних”, в основу покладений принцип ідентифікації даних про фізичну особу.

Ідентифікація (від лат. *identifico* – “ототожнюю”) означає виділення індивідуально визначеного об’єкта з ряду йому подібних, однорідних, що проводиться на основі достовірно встановленої системи ідентифікуючих ознак [13, с. 211].

Зазначене ототожнення здійснюється за багатьма критеріями котрі чітко на розмежовані в чинному законодавстві України, що підтверджує думку вченого О. Брель про те, що немає вичерпного переліку, закріпленого в чинному законодавстві, котрий би вказував, які саме дані про фізичну особу можна вважати персональними, а які до них не відносяться.

Окрім того, для визначення персональних даних як правової категорії та їх удосконалення необхідно звернути увагу на те, що в суспільстві ми можемо спостерігати використання персональних даних без згоди суб’єкта персональних даних. Яскравим прикладом цього є використання персональних даних під час виборів та формування списків виборців, котре здійснюється без згоди такого володільця персональних даних.

Зазначених прикладів дуже багато, зокрема вони спостерігаються в медичній галузі, де здійснюється використання персональних даних хворого, зокрема даних про історію хвороби чи інших даних. В сучасних умовах ми можемо використовувати персональні дані із публічних реєстрів таких як Реєстр судових рішень чи Єдиний державний реєстр декларацій ми можемо використовувати персональні дані про майновий стан чи доходи суб’єкта персональних даних без його згоди.

Також використання персональних даних здійснюється в судовій сфері де відповідні дані використовуються без надання такої згоди на використання таких даних. За основними вимогами до позовних заяв не встановлюється відповідної графи щодо надання такої згоди при їх оформленні та подання до суду.

Із сайту “Реєстр судових рішень” ми отримуємо інформацію щодо проживання позивача, відповідача, прізвище, ім’я та по батькові представника сторони, ідентифікаційні коди та місце знаходження майна, стосовно якого здійснюється спір. За допомогою даної інформації можна ідентифікувати особу. Проте така інформація є персональними даними та використовується без відповідної згоди.

Відповідно до ст. 32 Конституції України зазначено, що ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України. Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

За таких обставин Конституція України, як найвищий нормативно правовий акт, містить правову вказівку, що не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, чим здійснює регулювання коло суспільних відносин у сфері персональних даних та направлена на їх захист.

Відповідно до ст. 25 Закону України “Про захист персональних даних” зазначено, що обмеження дії статей 6, 7 і 8 цього Закону може здійснюватися у випадках, передбачених законом, наскільки це необхідно у демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, економічного добробуту або захисту прав і свобод суб’єктів персональних даних чи інших осіб. Дозволяється обробка персональних даних без застосування положень цього Закону, якщо така обробка здійснюється: фізичною особою виключно для особистих чи побутових потреб, виключно для журналістських та творчих цілей, за умови забезпечення балансу між правом на повагу до особистого життя та правом на свободу вираження поглядів. Дія цього Закону не поширюється на відносини щодо отримання архівної інформації репресивних органів.

У зв’язку з цим персональні дані використовуються без відповідного повідомлення особи чи нормативного обґрунтування використання даної інформації, що в даному випадку призводить не до відновлення та захисту прав, а до їх порушення та незаконного використання персональних даних громадян. Використання персональних даних фізичної особи в судовій та інших галузях без відповідної згоди фізичної особи свідчить про неефективність роботи Закону України “Про захист персональних даних”.

З метою ефективного правового регулювання виникає необхідність чіткого нормативно закріпленого переліку даних фізичної особи, котрі відносяться до даних загального характеру та вразливих даних. Запровадження даного переліку полегшить застосування сфери Закону України “Про захист персональних даних” та розкриє відповідь на питання, які дані слід вважати персональними, а які є публічними та не потребують отримання персональної згоди щодо їх використання, оброблення та розповсюдження.

Цілком логічним є розуміння закордонної практики, що відповідна згода потрібна тільки для використання вразливих персональних даних про фізичну особу, тому, на нашу думку, крім запровадження в існуючий Закон нормативно-правового переліку персональних даних котрі відносяться до загальних та вразливих, доцільним є внесення додаткової норми, котра зазначала б, що згода щодо обробки або використання персональних даних повинна бути надана у випадку використання вразливих даних про фізичну особу.

Окрім того, на нашу думку, під персональними даними слід розуміти відомості чи сукупність відомостей про живу фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована з урахуванням встановленого законом поділу персональних даних.

Висновки.

Розглянувши поняття персональних даних як правової категорії, ми можемо зазначити, що при прийнятті Закону України “Про захист персональних даних” було використано європейський підхід до розуміння категорії персональних даних. Проте, з урахуванням сучасних інформаційних відносин у суспільстві та використання телекомунікаційних систем та методів обробки інформації, виникає необхідність у визначенні точного переліку персональних даних котрі віднесені до даних загального характеру та вразливих даних.

Визначення точного переліку персональних даних з метою віднесення їх до даних загального характеру або вразливих даних надасть можливість реалізації ефективної роботи Закону України “Про захист персональних даних” та зумовить можливості класифікації персональних даних в майбутньому та їхнього нормативного закріплення.

Також з метою ефективнішого регулювання кола суспільних відносин у сфері використання, обробки та поширення даних про фізичну особу пропонується удосконалити понятійне розуміння терміну “персональні дані” шляхом внесення змін до Закону України “Про захист персональних даних” та визначення даної категорії як “відомості чи сукупність відомостей про живу фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована з урахуванням встановленого законом поділу персональних даних”.

Використана література

1. Конституція України : Закон України від 28.06.96 р. № 254/96 // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.10 р. № 2297-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2010. – № 34. – Ст. 481.
3. Брижко В.М. Організаційно-правові питання захисту персональних даних : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спеціальність 12.00.07 / В.М. Брижко. – (НДЦ правової інформатики НАПрН України, Національна академія державної податкової служби). – К., 2004. – 251 с. – С. 168.
4. Виноградова Г.В. Правове регулювання інформаційних відносин в Україні / Г.В. Виноградова. – К, 2006. – 176 с.
5. Брель О. Персональні дані як об’єкт інформаційних правовідносин за участю суб’єктів господарювання // Право України.– 2011. – № 4. – С.220-224.
6. Саєнко М.І. Сучасне правове регулювання інформаційних відносин у сфері захисту персональних даних в Україні // Право і суспільство – 2015. – № 3. – С. 103.
7. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. – Полтава : Довкілля, 2006.– 716 с.
8. Словарь терминов по теории государства и права : учебное пособие : рук. авт. кол. И.И. Панов. – Х : Основа, 1997. – 18 с.
9. Про захист осіб у зв’язку з автоматичною обробкою персональних даних : Конвенція Ради Європи від 28 січня 1981 року № 108 // Офіційний вісник України.– 2011 – № 1. – С. 701.
10. Про захист фізичних осіб у зв’язку з автоматичною обробкою персональних даних і про вільне переміщення таких даних : Директива 95/46/ЄС Європейського Парламенту і Ради від 24 жовтня 1995 року. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_242
11. Communication from the Commissions to the European Parliament, the Council the Economic and Social Committee and the Committee of the regions “A comprehensive approach on personal data protection in the European Union”. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/health/data_collection/docs/com_2010_0609_en.pdf
12. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частини першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України № 2-рп/2012. – Режим доступу : <http://www.ccu.gov.ua/uk/doccatalog/list?currDir=167724>
13. Юридическая энциклопедия ; под ред. М. Тихомирова. – [6-е изд, доп. и перер.]. – М., 2008. – 1011 с.

~~~~~ * * * ~~~~~